

The article stipulates that a comprehensive indicator of transport infrastructure development in rural areas consists of integral indicators of transport accessibility and transport security. The study found that areas of Vinnytsia region by generalizing indicators of transport accessibility and transport provision are grouped into three different clusters. Since transport infrastructure creates the conditions for the functioning of production and affects the standard of living of the population, these studies are of great importance for the development of rural areas of Vinnytsia region.

Key words: transport system, transport infrastructure, transport accessibility, rural areas.

УДК 338.439.4:637.5(477)

ВИРОБНИЦТВО М'ЯСА В УКРАЇНІ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ

Б. Б. Музика, аспірант

Уманський національний університету садівництва

В статті аналізується сучасний стан м'ясного тваринництва України. Вказується на його відновлювальний характер. Досліджуються тенденції в розрізі відповідних галузей. Вказуються причини існуючих проблем і пропонуються ймовірні шляхи їх вирішення.

***Ключові слова:** тваринницькі галузі, виробництво м'яса, м'ясне скотарство, свинарство, птахівництво, виробничий цикл, витрати кормів, інтенсивні технології, екологія.*

Сільськогосподарський сектор національної економіки історично посідає одну із провідних позицій у системі матеріального виробництва нашої країни. Це пов'язано із сприятливими природно-кліматичними умовами, багатолітніми землеробськими традиціями, порівняно значною часткою населення, яке проживає в сільській місцевості та іншими факторами. Не зважаючи на нинішні складні економічні та політичні умови, сільське господарство продовжує упевнено нарощувати оберти виробництва, утверджуючи за собою статус одного із стратегічних секторів економіки країни.

Виходячи із надзвичайно важливої ролі сільського господарства в забезпеченні продовольчої безпеки нації, його перспективності, як об'єкту капіталовкладень тощо, воно перебуває під постійною увагою збоку органів державної влади, підприємців та науковців. Проблеми формування і ефективного функціонування агропродовольчого виробництва знайшли своє відображення в працях багатьох вітчизняних науковців: В. Андрійчука, В. Бойка, М. Дем'яненка, П. Канінського, Ю. Коваленка, М. Коденської, О. Крисального, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, Р. Мудрака, Г. Підлісецького, В. Рабштини, П. Саблука, П. Стецюка, М. Федорова, О. Шпикуляка, В. Юрчишина та ін.

Проте, не зважаючи на суттєву розробку досліджуваного питання, цілий ряд проблеми залишається досі невирішеними – порушення відтворювальної структури, спад виробництва продукції в тваринницьких галузях, екологічні ризики тощо.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних, соціальних, гуманітарних, екологічних та інших аспектів агропродовольчого виробництва. У процесі дослідження використовувалися такі методи як аналіз і синтез, історичний, монографічний, дедукції, спостереження і порівняння, графічний тощо.

Результати досліджень. Виробництво м'яса є традиційною галуззю сільського господарства. Вирощування різних видів м'ясної худоби поширено майже в усіх регіонах нашої країни – м'ясне скотарство в Поліссі та на півночі Лісостепової зони, свинарство, птахівництво та вівчарство в Лісостеповій та Степовій зонах тощо. Однак, економічна кризи, спричинена трансформаційними перетвореннями в 90-их рр.. ХХ ст., була особливо гострою в сфері сільськогосподарського виробництва (рис. 1). Якщо прийняти обсяг виробництва в 1990р., як базовий, то вітчизняний аграрний сектор досі не відновив докризового рівня пропозиції.

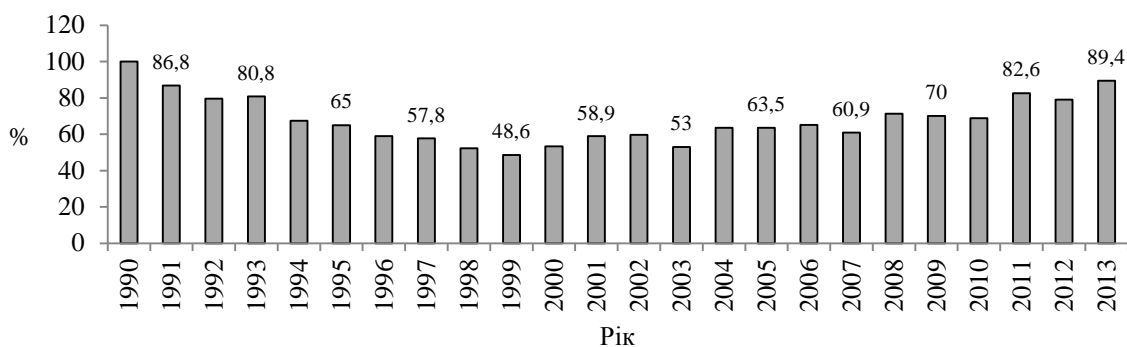

Рис. 1 Індеси валової продукції сільського господарства України, % (1990 р. = 100%) [1]

При проведенні міжгалузевих порівнянь можна з'ясувати, що тваринництво зазнало значно більших втрат, ніж рослинництво (рис. 2). Як бачимо, обсяг виробництва рослинницької продукції, починаючи з 2011р., почав перевищувати докризовий рівень 1990р., тоді як виробництво тваринницької продукції, після припинення падіння в 2000р., в звітному році досягнуло лише 56,1% від рівня 1990р.

Так само різні тенденції зміни обсягів виробництва основних видів тваринницької продукції всередині самої галузі (рис. 3). Так, падіння виробництва яєць припинилося в 1997р., а починаючи з 2010р. показник став перевищувати докризовий рівень виробництва в 1990р. Із незначними відхиленнями виробництво молока продовжує скорочуватися.

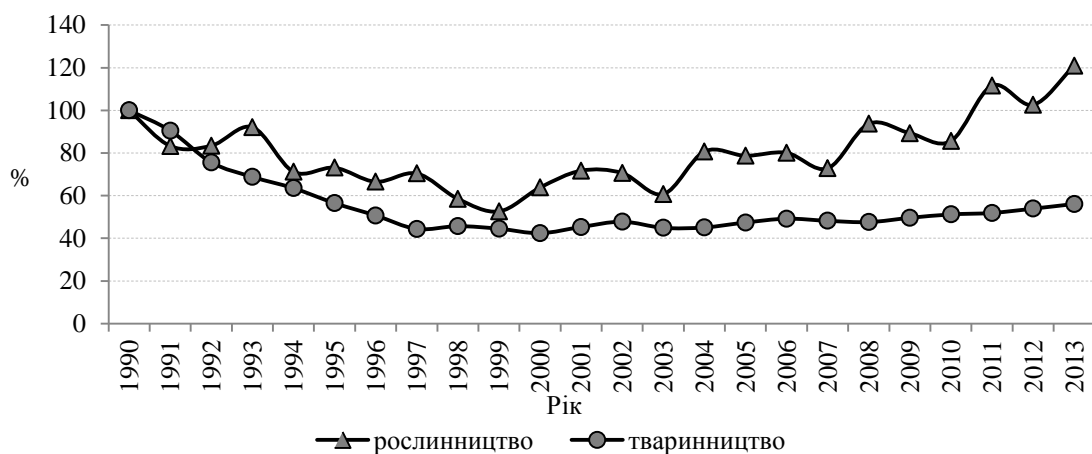

Рис. 2 Індеси валової продукції рослинництва і тваринництва сільського господарства України, % (1990 р. = 100%) [1]

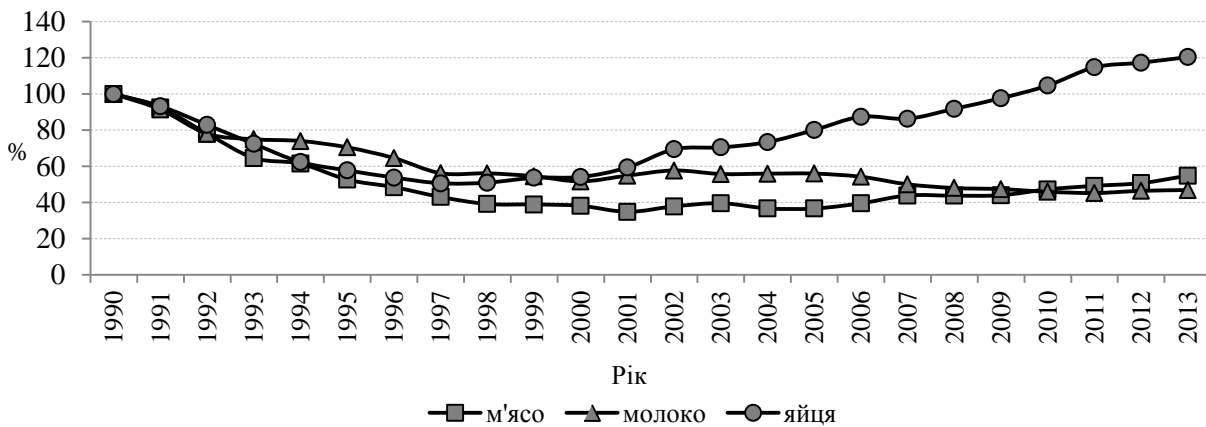

Рис. 3 Індекси виробництва основних видів продукції тваринництва в сільському господарстві України, % (1990 р. = 100%) [1]

Що ж стосується виробництва м'яса, то дном кризи в галузі можна вважати 2001р., коли було зафіксовано 34,8% від рівня 1990р. З 2002р. виробництво м'яса із незначними відхиленнями почало зростати, досягнувши в 2013р. 54,8% від рівня 1990р.

Поряд із поступовим відновленням докризового рівня виробництва м'яса, відбувається реструктуризація – зміна ваги окремих галузей м'ясного тваринництва (табл.). Проаналізуємо тенденції в головних галузях м'ясного тваринництва – м'ясному скотарстві, свинарстві та птахівництві, які забезпечують 96 – 98% валового виробництва продукції. Як видно з даних табл. 1, в обсягах та структурі виробництва м'яса відбулися суттєві зміни. Найбільше скорочення зачепило м'ясне скотарство. Порівняно із 1990р. обсяги виробництва в 2013р. скоротилися майже в п'ять разів. При цьому вага м'ясного скотарства у загальному підсумку виробництва зменшилася на 27,7 п. п.

Абсолютні розміри та структура виробництва м'яса в сільському господарстві України (в забійній масі), тис. т, % [2]

Рік	Всього	Яловичина		Свинина		Баранина		М'ясо птиці		Кролятина		Конина	
		тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
1990	4357,8	1985,4	45,6	1576,3	36,2	45,8	1,1	708,4	16,3	30,2	0,69	11,7	0,27
1995	2293,7	1185,9	51,7	806,9	35,2	39,5	1,7	235,2	10,3	19,4	0,85	6,8	0,30
2000	1662,8	754,3	45,4	675,9	40,6	17,2	1,0	193,2	11,6	13,9	0,84	8,3	0,50
2005	1597,0	561,8	35,2	493,7	30,9	16,2	1,0	496,6	31,1	13,5	0,85	15,2	0,95
2010	2059,0	427,7	20,8	631,2	30,7	21,0	1,0	953,5	46,3	13,5	0,66	12,1	0,59
2011	2143,8	399,1	18,6	704,4	32,9	19,6	0,9	995,2	46,4	14,0	0,65	11,5	0,54
2012	2209,6	388,5	17,6	700,8	31,7	19,7	0,9	1075	48,6	14,2	0,64	11,7	0,53
2013	2389,4	427,8	17,9	748,3	31,3	18,7	0,8	1168	48,9	14,2	0,59	12,1	0,51
2013р. до 1990р.	54,8	21,5	-27,7 п. п.	47,5	-4,9 п. п.	40,8	-0,3 п. п.	164,9	+32,6 п. п.	47,0	-0,1 п. п.	103,4	+0,2 п. п.

Порівняно із м'ясним скотарство, у свинарстві ситуація дещо краща. Хоча обсяги виробництва у звітному році становили лише 47,5% від показника 1990р., а частка свинарства усе ще на 5 п. п. менша, ніж була в базовому, можна констатувати, що тут сформувалася позитивна тенденція до зростання. Крім поступового збільшення обсягів виробництва продукції, про це свідчить зростання поголів'я тварин (рис. 4).

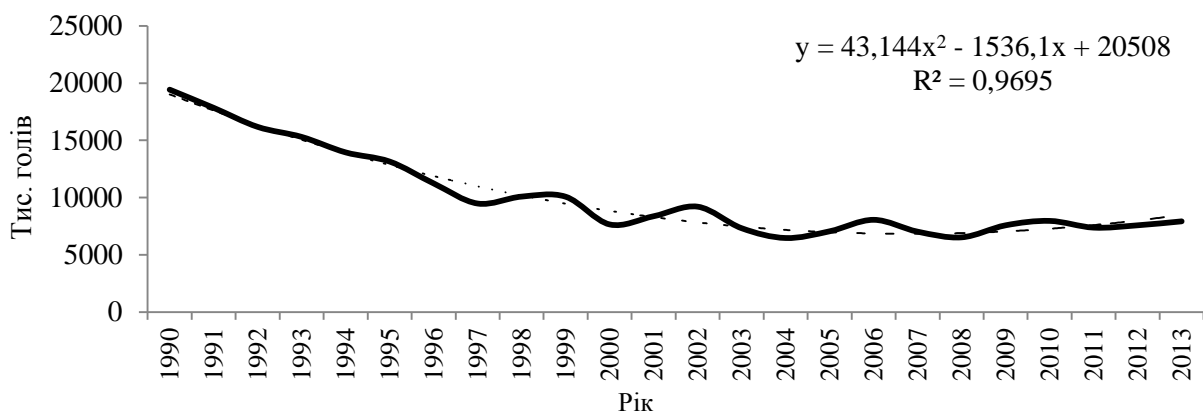

Рис. 4 поголів'я свиней в сільському господарстві України, тис. голів [1]

Альтернативою попереднім тенденціям є розвиток виробництва м'яса птахів. Так, у звітному періоді показник виробництва в даній галузі перевищив відповідний показник 1990р. на 65%. При цьому вага птахівництва зросла на 32,6 п. п.

Причини зменшення обсягів виробництва м'яса в цілому та в окремих галузях мають як спільні, так і відмінні риси. Головною спільною причиною скорочення обсягів виробництва продукції в усіх галузях м'ясного тваринництва стала трансформаційна криза 90-их рр. ХХ ст. По сільському господарству в цілому і по м'ясному скотарству зокрема вона ударила:

1) скороченням традиційних зовнішніх ринків збуту через розрив господарських зв'язків;

2) скороченням місткості внутрішнього ринку через зростання бідності населення;

3) різким зростанням витрат виробництва через підвищення вартості вхідних ресурсів. В першу чергу – паливно-мастильних матеріалів, електроенергії, медикаментів тощо;

4) скороченням прямих бюджетних дотацій при збереженні низькопродуктивних ресурсоємких технологій вирощування і відгодівлі;

5) збереженням неринкових управлінських підходів у багатьох сільськогосподарських підприємствах, що були чи не головною причиною перевитрати і розкрадання ресурсів, неналежного догляду за худобою, непрофесійного підходу до вирішення проблем виробництва і збуту продукції і т.д.;

6) недобросовісною закупівельною політикою м'ясокомбінатів, які користуючись адміністративною підтримкою місцевої влади, використовували своє монопольне становище, встановлюючи дискримінаційні низькі закупівельні ціни на живу худобу та невчасно і не в повному обсязі розраховувалися із сільськогосподарськими підприємствами за поставлену продукцію.

Специфічні причини кризи в галузях м'ясного тваринництва необхідно розглянути в розрізі кожної з них. Як уже зазначалося найбільш проблемною галуззю є м'ясне скотарство. До головних причин кризи галузі можна віднести: 1) скорочення обсягів виробництва в молочному скотарстві; 2) найбільші витрати кормів на одиницю продукції; 3) найдовший виробничий цикл; 4) труднощі із розширенням кормової бази та ін.

Поряд із існуванням спеціалізованого м'ясного скотарства, суттєвим ресурсом для розвитку галузі було молочне скотарство. Наприклад, в 1991р. поголів'я дійного стада корів складало 8378,2 тис. гол. [2]. При мінімальній нормі вибракування 10 – 15%, на нагул було поставлено більше 840 тис. голів вибракуваних корів. Вихід приплоду складав 88%. Отже, приплоду надійшло 7373 тис. гол. з яких приблизно

10% це бички – 737 тис. гол. Таким чином, лише за рахунок вибракуваних корів та бичків молочне скотарство забезпечувало відгодівлю на м'ясо 1577 тис. гол. худоби. Враховуючи, що реальне вибракування корів було більшим, а також відбувалося вибракування ремонтних телиць, на відгодівлю надходило близько 2000 тис. голів великої рогатої худоби від молочного скотарства. Для порівняння – в 2013р. кількість великої рогатої худоби для вирощування на м'ясо складала 1580 голів.

Звісно, що молочне скотарство відіграло допоміжну роль. Головним виробником яловичини було спеціалізоване м'ясне скотарство. Так, у 1991р. в галузі нараховувалося 13962 тис. гол. на вирощуванні і відгодівлі [2]. Однак, не зважаючи на масштаби, виробництво яловичини було низькодоходним, а в багатьох випадках і збитковим. Наприклад, в 1990р. середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі і нагулі складала лише 431 грам. А середня вага однієї голови худоби, яка була продана переробним підприємствам становила 393 кг. Не важко підрахувати, що при вказаному рівні продуктивності для досягнення такої ваги потрібно було утримувати тварин майже 2,5 роки. Це майже вдвічі більше, ніж за умов використання інтенсивної технології. При цьому витрати кормів склали 13,53 ц к. од. на 1 ц приросту живої маси [1]. Для порівняння – при інтенсивній технології відгодівлі, витрати кормів складають від 6,1 до 8 ц к. од. на 1 ц приросту живої маси. Відтак, непродуктивні витрати в рази збільшували собівартість продукції. У дореформений період збиткова галузь м'ясного скотарства виживала за рахунок прямих бюджетних дотацій. В сучасних умовах особливих змін в технології виробництва яловичини не відбулося. Так, в 2013р. середньодобові прирости великої рогатої худоби на вирощуванні, відгодівлі і нагулі складала лише 508 грам. Середня вага однієї голови худоби, яка була продана переробним підприємствам становила 441 кг. Тобто, для отримання товарної продукції потрібно більше, ніж 2 роки. При цьому витрати кормів склали 14,97 ц к. од. на 1 ц приросту живої маси [1]. Не дивно, що при такому підході галузь м'ясного скотарства є хронічно збитковою – в 2013р. це -43,3%.

Окрім перерахованих вище, однією із важливих проблем, які ускладнюють відродження галузі м'ясного скотарства в нинішніх умовах є значні труднощі із розширенням кормової бази. Зрозуміло, що м'ясне скотарство, як власне і молочне, програє внутрішньогалузеву конкурентну боротьбу за ресурси, в першу чергу, виробництву рослинницької продукції. За нинішнього рівня державної підтримки скотарської галузі, приватного сільськогосподарського товаровиробника важко, якщо взагалі можливо, переконати розширити кормовий клин за рахунок зменшення посівних площ високорентабельних культур – соняшнику, сої, ріпаку, озимої пшениці тощо.

В галузі свинарства – дещо інша ситуація. Не зважаючи на те, що рівень виробництва тут залишається досі нижчим, ніж в 1990р., свинарство демонструє достатньо стабільну тенденцію нарощування випуску продукції (табл. 1, рис. 2). Головними стимулюючими факторами цього є традиційні гастрономічні уподобання українців, серед яких м'ясо та сало свиней займають чільне місце, та швидкі темпи збільшення виробництва зерна – головного компоненту кормових раціонів свиней. Разом з тим, слід вказати на те, що продуктивність праці в галузі досі залишається низькою. Так, в 2013р. середньодобові прирости свиней на вирощуванні і відгодівлі складала 474 г, а середня вага однієї голови свиней, проданих переробним підприємствам – 109 кг [1]. Тобто, товарного виду худоба досягає у 8-місячному віці. При цьому витрати кормів становили 4,62 ц к. од. на 1 ц приросту живої маси. Це, порівняно із 1990р., дуже хороший результат. Але він значно поступається виробничим показникам, яких досягають за умови

використання інтенсивних технологій, успішно використовуваних фермерами США та ЄС. Зокрема, період відгодівлі становить 100 днів, середньодобовий приріст – 850 г, витрати кормів – 2,24 ц к. од. на 1 ц приросту живої маси, рівень рентабельності – 35% [3].

Галузь птахівництва наразі є флагманом українського м'ясного тваринництва. Пояснюється це тим, що інтенсивне птахівництво – сама скороспіла тваринницька галузь, найменш капіталомістка і найбільш мобільна в нестійких умовах ринку. Серед усіх галузей м'ясного тваринництва, птахівництво має найкоротший виробничий цикл – від 30 до 42 днів (у залежності від запланованих кондицій вгодованості) та найменші витрати кормів – 1,8 – 1,9 ц к. од. на 1 ц приросту живої маси.

Отже, проведений аналіз стану розвитку головних галузей м'ясного тваринництва України дає підстави вважати, що за незмінності факторів впливу, тенденція до скорочення в м'ясному скотарстві може продовжитися, тоді як свинарство буде відновлюватися, а птахівництво – зростати. Це ринкова тенденція, яка сформувалася під дією актуальних чинників впливу: 1) об'єктивних – тривалість виробничого циклу, витрати на одиницю продукції, наявність кормових ресурсів тощо; 2) суб'єктивних – рівень державної підтримки, ефективність менеджменту, координація ринкових зусиль сільськогосподарськими товаровиробниками тощо.

Вважати існуючу структуру виробництва м'яса задовільною, тому що вона сформована під дією переважно об'єктивних ринкових сил, не можна. В першу чергу через екологічний компонент проблеми. Адже м'ясне і молочне скотарство – головне джерело органічних добрив для рослинницьких галузей. Враховуючи інтенсивний розвиток органічного землеробства внаслідок зростання попиту на екологічно чисті продукти харчування в розвинутих країнах світу, в даному контексті альтернативи скотарству немає. Другою причиною є відмінні від свинини дієтичні властивості м'яса великої рогатої худоби. Наприклад, нежирна телятина є основою дитячого та дієтичного харчування. Третя причина – в Україні є регіони, де виробництво продукції скотарства може бути високорентабельним. Це територія Полісся та частина Лісостепової зони із стійкими умовами зволоження. Тут необхідно створити умови для розвитку культурних пасовищ експлуатація, яких дозволяє досягти найнижчих витрат виробництва.

У випадку із свинарством проблема – прямо-протилежна. Доросла свиня виробляє 2 – 3 т відходів на рік. Свинячий гній дуже агресивний до доквілля. Перш ніж вивозити його на поля, гній необхідно тривалий час витримувати, аби знешкодити наявні у ньому патогенні мікроби, яйця гельмінтів і насіння бур'янів. Але це звичайний гній. Відходи індустриальних свиноферм, як добрива, використовувати не можна взагалі – у них міститься до 400 небезпечних субстанцій, включно з важкими металами, антибіотиками, гормонами, пестицидами, гельмінтами, хвороботворними вірусами й мікробами. Залишки антибіотиків викликають розвиток особливих організмів, стійких до антибіотиків, якими лікують людей. Окрема проблема – це бактерія *Pfisteria piscicida*. Потрапляючи з гнойових відстійників у річки, вона призводить до загибелі мільйонів рибин щорічно. Цей мікроорганізм небезпечний і для людей – інфікованим загрожують хвороби легень і мозку [4]. Отже, головним обмежуючим чинником розвитку індустриального свинарства є його екологічне навантаження.

Висновки.

1. Головними галузями м'ясного тваринництва України є птахівництво, свинарство та м'ясне скотарство. На їх частку припадає 96 – 98% валового виробництва відповідної продукції.

2. Обсяги виробництва м'яса в сільському господарстві України поки що не досягнули рівня докризового виробництва у 1990р., але продовжують зростати.

3. Збільшення виробництва м'яса відбувається за рахунок птахівництва та свинарства, в галузі м'ясного скотарства продовжується криза.

4. Вважати існуючу структуру виробництва м'яса задовільною не можна. В першу чергу через екологічний компонент проблеми – скотарство є джерелом органічних добрив, відходи свинарства – джерело екологічної небезпеки.

5. Відродження м'ясного скотарства має стати об'єктом спеціальної державної програми, націленої на розвиток галузі на територіях, які мають сприятливі природно-кліматичні умови – регіони, що розміщені в Поліссі та Лісостеповій зоні із стійкими умовами зволоження.

6. Розміри індустріальних свинокомплексів, їх територіальне розміщення та вплив на довкілля мають бути об'єктом державної екологічної експертизи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистичний збірник «СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ 2013» / Державна служба статистики України; за ред. Н. С. Власенко. – Київ, 2014. – 390 с.
2. Статистичний збірник «ТВАРИННИЦТВО УКРАЇНИ 2013» / Державна служба статистики України; за ред. Н. С. Власенко. – Київ, 2014. – 212с.
3. Похваленко О. С. Вплив технології на прибутковість відгодівлі свиней / О. С. Похваленко [Електронний ресурс] // Freedom farm bacon. – Режим доступу: http://www.ff-bacon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=67&Itemid=63&lang=ru
4. Супруненко О. Троянська свиня / О. Супруненко // Дзеркало тижня. — 2005. — №22 (550). — С. 15.

Одержано 24.10.2014

Аннотація

Б. Б. Музыка

ПРОИЗВОДСТВО МЯСА В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ

Производство мяса является традиционной отраслью сельского хозяйства Украины. Выращивание различных видов мясного скота распространено почти во всех регионах нашей страны – мясное скотоводство в Полесье и на севере Лесостепной зоны, свиноводство, птицеводство и оцеводство в Лесостепной и Степной зонах и т.д.. Однако, экономический кризис, вызванный трансформационными преобразованиями в 90-ых гг. XX в., был особенно острым в сфере сельскохозяйственного производства. При проведении межотраслевых сравнений можно выяснить, что животноводство претерпело значительно большие потери, чем растениеводство. Так же различные тенденции изменения объемов производства основных видов животноводческой продукции внутри самой отрасли.

Выводы:

1) главными отраслями мясного животноводства Украины является птицеводство, свиноводство и мясное скотоводство. На их долю приходится 96–98% валового производства соответствующей продукции;

2) объемы производства мяса в сельском хозяйстве Украины пока не достигли уровня докризисного производства в 1990г., но продолжают расти;

3) увеличение производства мяса происходит за счет птицеводства и свиноводства, в области мясного скотоводства продолжается кризис;

4) считать существующую структуру производства мяса удовлетворительной нельзя. В первую очередь из-за экологической компоненты проблемы – скотоводство является источником органических удобрений, отходы свиноводства – источник опасности;

5) возрождение мясного скотоводства должно стать объектом специальной государственной программы нацеленной на развитие отрасли на территориях, которые имеют благоприятные природно-климатические условия – регионы, размещенные в Полесье и Лесостепной зоне с устойчивыми условиями увлажнения;

6) размеры индустриальных свинокомплексов, их территориальное размещение и влияние на окружающую среду должны быть объектом государственной экологической экспертизы.

Ключевые слова: животноводческие отрасли, производство мяса, мясное скотоводство, свиноводство, птицеводство, производственный цикл, затраты кормов, интенсивные технологии, экология.

Annotation

B. B. Musica

MEAT PRODUCTION IN UKRAINE: THE STATE AND TENDENCIES

Meat production is a traditional branch of agriculture. Growing different types of beef cattle spread in almost all regions of the country – beef cattle in Polesie and northern Forest-steppe zone, pigs, poultry and sheep in forest-steppe and Steppe zones, etc. However, the economic crisis caused by transformational changes in the 90s of the twentieth century was particularly acute in the area of agricultural production. In the conduct of inter-industry comparisons can figure out what animal suffered much greater losses than crop. Similarly, different trends in the volume of main livestock products within the industry itself.

Conclusions:

1) the main industries of cattle breeding in Ukraine is poultry, swine and beef cattle. They account for 96 – 98% of the gross production of the product;

2) meat output in agriculture Ukraine has not yet reached pre-crisis level of production in 1990, but continue to grow;

3) increase meat production is due to the construction and pig in beef cattle crisis continues;

4) an increase in meat production is due to poultry and pig breeding, in beef cattle crisis continues; consider the existing structure of meat production cannot be satisfactory. Primarily because of the environmental component of the problem – cattle are a source of organic fertilizer, pig waste – a source of environmental hazards;

5) restore beef cattle should be subject to special state program aimed at the development of the industry in areas that have favorable climatic conditions – regions that are located in Polesie and forest-steppe zone of stable moisture conditions;

6) the size of the industrial pig farms, their spatial location and the environmental impact would be subject to state ecological expertise.

Key words: livestock industry, meat production, beef cattle, pigs, poultry, production cycle, cost of feed, intensive technology and ecology.